

MARKO MARULIĆ
U AMERIČKIM PUBLIKACIJAMA I KNJIŽNICAMA

Vinko Grubišić

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M. (73)
Izvorni znanstveni rad

Vinko Grubišić
Sveučilište Waterloo
K a n a d a

Općenito govoreći, u prošlostoljetnim slavističkim djelima i publikacijama nije se mnogo govorilo o Maruliću, ukoliko je uopće i bio spominjan. Razlozi tomu su dvojaki, a ovdje u njih dublje ne bih zalazio nego ih tek spomenuo: od početka su južni Slaveni uzimani onako *đuture*, kao cjelina, literarno su bili zastupani narodnim umotvorinama, uglavnom po ispodprosječnim prijevodima narodnih pjesama u izdanju Vuka Stefanovića Karadžića. Dovoljno je pogledati samo naslove književnih prijevoda sve do pedesetih godina ovog stoljeća pa da se u to uvjerimo.

Drugi je razlog što se slavistika u anglosaksonskim zemljama najvećma slijepo držala svojevremeno znamenitog djela Pavla Josepha Šafaríka *Geshichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (objavljena već 1826), za koju bi se moglo reći — da se ne zna je li gore ono što je u njoj ili ono što nije u njoj, a trebalo je biti. Nepotrebno bi ovdje bilo i napominjati kako je Šafaríkov zaobilazak Marulića bio koban ne samo za daljnu Marulićevu sudbinu, nego i za hrvatsku književnost općenito, podjednako među slavistima na njemačkom, francuskom i engleskom govornom području.

Sve u svemu, Marulić je i u slavističkim američkim krugovima ostao nepoznat i nakon Kukuljevićeve 1. knjige *Starih pisaca hrvatskih*, koja je, uz veoma opširan uvod, sadržavala i Marulićeva glavnija hrvatska djela.

Tako je zapravo prvu cjelovitiju sliku o Maruliću u Americi pružio tek Mirko A. Usmiani, profesor sa sveučilišta Delaware, u 3. broju jedne od najznačajnijih američkih slavističkih revija, naime *Harvard Slavic Studies*.

Mnogo se više u tom radu govori o Marulićevu životu negoli o njegovim djelima, a o životu je opet sve utemeljeno na Božićevićevu poznatom životopisu znamenitog Splićanina. S pravom Usmiani predbacuje proučavateljima Marulićevih hrvatskih djela da se nisu dovoljno obazirali na njegov bogati i stoljećima tako popularni latinski opus.

Usmiani odlučno odbacuje i samu pomisao da bi legenda o Marulićevu naglu obraćanju u mladosti nakon »tragične noćne scene« mogla imati ikakvu potporu u stvarnosti, dolazeći do sasvim logična zaključka, naime da je u vrijeme kad je Božićević pisao svoje djelo moralo biti u Splitu (koji se tada sastojao od kojih 5000 stanovnika) i onih koji su bili mladi u isto vrijeme kad i Marulić, te da bi onakva formulacija o Marulićevoj pobožnosti i čestitu životu u mladosti morala biti ismijana.

Usmiani odbacuje mogućnost da je Marulić studirao u Padovi, ali ta njegova tvrdnja ostaje na veoma labavim nogama. Zanimljivija je svakako Usmianijeva postavka da su Marulići u Split došli »ab Oriente«, najvjerojatnije iz Grčke, prema čemu bi proizlazilo da je glasoviti pjesnik Michael Marullus Tarcaniota (koji je umro 1500) mogao biti čak i u krvnom srodstvu s našim Marulom.

Vjerojatno je i utjecaj Marulićeva učitelja Tydea Acciarinija na »oca hrvatske književnosti« Usmiani nešto preinačio, kad sve manje-više svodi na muke i lomove obojice pjesnika u odnosima prema poganskim klasičnim veličinama i kršćanskim vrijednostima. Ali se takvi »lomovi« nalaze kod gotovo svih humanista, i baš su oni nerijetko rezultirali značajnim pjesničkim dostignućima.

Usmiani smatra da je »Marulićev materinski jezik (je) bio hrvatski, ali da je latinski bio jezik njegove kulture i odgoja. Kad je pisao na hrvatskom, čini se kao da je bio nesiguran, da se borio oko pronalaska pravog izraza. Ali u latinskom je bio, u intelektualnom pogledu, kod kuće i rečenice su mu tekle lakoćom kako se to događa nekome komu je to materinski jezik«. (Usmiani, str. 23)

Usmiani odbacuje svaku pomisao da bi Marulić mogao biti autor kakvih ljubavnih pjesama, što se pokazalo dabome krivim, a što ujedno pokazuje kako je teško donositi rasudbe o nepoznatim sferama bilo čije pjesničke djelatnosti. S ponešto pretjerivanja Usmiani govori o Marulićevim poteškoćama pri pisanju *Judite*, 1501 »na jeziku na kojem nije bilo umjetničkih književnih djela, izuzevši sirove i anonimne prijevode te adaptacije srednjovjekovnih pjesama prema latinskom« (Usmiani, 37). Novija proučavanja glagoljaških tekstova, predmarulićevskih legenda, djela u stihovima, pa i same »Šibenske molitve« pokazuju kako je takvo rasuđivanje neopravdano.

Dabome, i neki navodi Usmianija o pojedinim izdanjima Marulićevih latinskih djela danas bi se mogli upotpuniti, ali ne zaboravimo da je kasnih pedesetih takvo informativno djelo o Maruliću u Americi imalo golemo značenje ne samo za proučavanje Marulićevih djela, nego za hrvatsku književnost općenito. Dodajmo i to, što i nije baš od malena značenja, da Usmiani uz Marulića nigdje ne donosi nikakav drugi atribut nego »hrvatski«.

Poljičanin Ante Kadić, slavist kojemu je Marulić bio posebno pri srcu, objavio je nekoliko veoma informativnih radova o Maruliću, a njih će čitatelj naći u Kadićevim trima knjigama: *From Croatian Renaissance to Yugoslav Socialism*, zatim *South Slavic Literatures* te *The Tradition of Freedom in the Croatian Literature*.

Unatoč nekim značajnim radovima o Maruliću, engleske i američke enciklopedijske i leksikonske natuknice i dalje su bile štute, često netočne, a da o nepotpunostima i ne govorimo. Ovdje navodimo samo neke od njih:

U *Rječniku Renesance* (Philosophical Library, New York, 1967) natuknica o Maruliću glasi: »Marulic, Marco (1450-1524). Dalmatinski pjesnik. Studirao je u Padovi. Autor latinskih pjesama, govora i rasprava o religijskim i moralnim temama« (str. 392).

Nešto je određenije djelo *Medieval Civilization* Josepha Fahmusa (New York: MacMillan Publishing Company), u kojem se tvrdi: »Marulic, Marko, umro 1524, hrvatski humanist, moralist, umjetnik i pjesnik, pisac moralističkih i povijesnih djela te prvog hrvatskog epa.« (str. 472)

Vera Javarek objavila je esej o trima dalmatinskim pjesnicima 16. stoljeća (u *Slavonic and East European Review*, br. 61, 1962), od kojih je baš onaj o Maruliću najopširniji. U dvosveščanoj *Cassel's Encyclopaedia of World Literature* Maruliću je posvećeno petnaestak redaka, gdje se navodi kako je Marulić postigao slavu svojim latinskim djelima, koja obuhvaćaju »pjesništvo, prijevode i moralne rasprave« te da je ujedno i prvi poznati autor »na srpsko-hrvatskom«. Te i takve formulacije uzimale su se nerijetko zdravo za gotovo. Još će nas više začuditi tvrdnja Vere Javarek da Marulić »u svojim djelima spaja srednjovjekovni i humanistički svijet, ali je ipak javno ukorio renesansu kao pogubnu za kršćansku vjeru« (»he denounced the Renaissance as injurious for Christian faith«). Ne znamo gdje je našla taj podatak o Marulićevu ukoru renesansi.

Zanimljivo je da je baš nekako u isto vrijeme kad je i Vera Javarek objavila taj kratki tekst o Maruliću hrvatski prevoditelj i latinist Stjepan Krešić u svojem kratkom ali sadržajnom radu »Croatian Neo-Latinists« nešto više od pola stranice posvetio Maruliću, gdje dokazuje upravo obratno: ne samo što Marulić nije osjećao ni lomove ni bridove između srednjeg vijeka i renesanse, nego moderna znanost pokazuje kako je kasni srednji vijek bio daleko manje »mračan i statičan« nego što se to mislilo. I u drugom radu o hrvatskim latinistima (»Croatian Latinists«, *Croatia - Land, People, Culture*, sv. 3, 331-355) Krešić iznosi još jasnije tu misao: »U Marulićevo vrijeme nije bilo oporbe između humanizma i Crkve« (Krešić, str. 341). U tom je konciznom i temeljitom radu Marulić prikazan gotovo na čitavoj stranici. Već u uvodnoj rečenici Krešić navodi kako Marulića zovu »hrvatskim Vergilijem te ocem hrvatske književnosti«. On u Maruliću vidi istinsku pobožnost, ali i velika pjesnika, čije je najzrelije djelo *Davidijada* »historijsko-herojski i moralno-religiozni spjev«.

U dvosveščanoj zbirci radova o humanizmu i renesansi (*Renaissance Humanism: Foundations, Forms and Legacy*, Philadelphia: Pennsylvania

University Press, 1988), temeljit prilog o hrvatskoj renesansi (u 2. dijelu, str. 265-292) donosi Dražen Budiša (u prijevodu Ive Banca), gdje je Marulić dobio gotovo stranicu i pol veoma sadržajna teksta. Tu su spomenuta sva glavnića tada poznata hrvatska i latinska djela.

O mjestu i značenju grčke i rimske klasike u *Juditi*, bazirajući se uglavnom na istraživanjima Veljka Gortana, pisao je Georg J. Gutsche pod naslovom »Klasična starina u Marulićevoj *Juditi*« (*Soviet and East European Journal* 19, 1975, 310-321).

Ovaj sumarni pregled završit ću napomenom o jednoj od najnovijih značajnih publikacija, gdje je o Maruliću zapisano nekoliko konciznih i veoma informativnih redaka. U *Enciklopediji Renesanse* (6 svezaka), koju je priredio Paul Grendler, a koja je izišla u New Yorku koncem prošle godine, natuknicu o hrvatskoj renesansi obradila je Anita Mikulić-Kovačević, gdje zapravo i jest govor najviše o Maruliću, njegovu europejstvu i ujedno značenju za hrvatsku književnost.

Od Marulićevih djela u Americi je prevođena jedino *Judita*, koja je i u potpunosti prevedena na engleski, o čemu sam pisao na drugom mjestu (*Colloquia Maruliana* V, 1996, str. 247-252).

*

Useljenici u Ameriku najčešće nisu u svojim kovčezima imali knjiga (osim eventualno Biblije i kojeg rječnika). Dolazili su netko s namjerom da zaradi, a netko da zgrne novac. Ipak bilo bi netočno reći da se u američkim knjižnicama ne može naići počesto i na koje iznenađenje. Pa čak i iz tako male književnosti kao što je hrvatska! Kako pokazuje Charles Béné u svojem članku »Marulić i Engleska« (*Colloquia Maruliana* I, Split, 1992, 71-86), Marulićeva djela u Engleskoj nisu imala onakvu prevodilačku sreću kakvu su imala u Njemačkoj, Francuskoj ili Italiji. Razlozi su bili naravno progoni katolika u vrijeme Henrika VIII. i njegove nasljednice Elizabete I. Ta činjenica da je *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi* jedino Marulićevo djelo prevedeno na engleski odrazila se naravno i na šturo poznavanje Marulićeva opusa u Novom svijetu, gdje su ipak dominantni bili tijekom stoljeća englesko slovo i duh.

Svejedno prema jednom od najvećih kataloga američkih i kanadskih knjižnica, pod naslovom *The National Union Catalog Pre- 1956 Imprints* (The American Library Association, Chicago, 1975, u svemu 754 sveska), u svesku 365. nailazimo na dosta primjeraka Marulićevih tiskanih djela. Ovdje ne donosimo djela na hrvatskom niti prijevode na hrvatski, kao ni izdanja *Davidijade*, jer ta se djela nalaze u mnogim američkim i kanadskim knjižnicama. Također bi posebno trebalo istražiti »Maruliana« u francuskom dijelu Kanade.

Djelo	Knjižnica
<i>Opera omnia</i> Marci Maruli Spalatensis, Numquam antea simul excusa, divisa in duas partes... Antverpiae: ex officina Martini Nutii, 1601, 622 str.	New York Public Library New York, N. Y.
Marcus Marulus Spalatensis, <i>De institutione bene vivendi, per exempla Sanctorum</i> . (Impressit Venetiis presbiter Franciscus Lucensis de Consortibus, cantor Ecclesiae S. Marci. Et Bernardinus de Vitalibus Venetus, Anno Dni 1506, die x. mensis Februarii. 677 pp.	Yale university Library, N. Y. New Heaven, Connecticut
Marci Maruli Spalatensis <i>bene vivendi instituta typo sanctorum salutariumque doctrinarum congesta, litera iam prideem recentiore calcographata et lima correctionis feruentiori castigata Calce tamen huius omnium dictorum sententiarumque</i> , sententiae alphabetico ordine registraliter epilogatae. Epigramma D. Agricole. Basileae, 1513, 277 pp.	Florida State University Library, Thalanasee, Florida Harvard University, Library, Cambridge, Massachussetts
Marcus Marulus, <i>Opus de religiose vivendi institutione per exempla, ex veteri nouoque testamento collecta, ex auctoribus quoque diuo Hieronymo presbytero, beato Gregorio ponti. Max., Eusebio caesariensi epo., Ioanne Cassiano heremita, nonnuscisque aliis, qui uitas conscripsere sanctorum</i> . (E. Basilica Urbe, Adamque Petri de Langendorff, 1513, 279 numb. 1, Initials).	Catholic University of America Library, Columbia, South Carolina
Marulus, Marcus, <i>De insitutione bene beateque vivendi libri sex, ad normam vitae sanctorum utriusque feliciter digesti</i> . Salinglaci, I. Soter excudebat, 1540, (56) + 863 pp. /Brojne pogrješke u paginaciji/.	Newberry Library, Chicago, Illinois University of Pennsylvania Library, Philadelphia, Pennsylvania

<p>M. Maruli Spalatensis <i>Dictorum factorumque memorabilium libri sex. De bene beateque vivendi institutione ad normam vitae Sanctorum utriusque Testamenti</i>, collecti, atque in ordinem digesti... Huic additioni accessit Index Rerum et Sententiarum, quam Unquam antea locupletissimus. (Antverpiae, Ex officina Aegidii, Steelsii, 1584), (28) + 758 pp.</p>	<p>University of Vermont Library, Vermont</p>
<p>M. Maruli Spalatensis <i>Dictorum factorumque memorabilium libri sex. sive, De bene beateque vivendi Institutione ad normam vitae Sanctorum Utriusque Testamenti</i>, collecti, atque in Ordinem digesti, infinitis mendis diligenter Repurgati atque ss. Patrum locis sigillatim Ppositis insigniti, per Ioan. Foulerum Bristolien — Parisiis, apud Hieronymum De Marnef / viduam Gulielmi Cauellat. Sub Pelicano, monte D, Hilarii, 1586. 12 p. + 629 pp. (35 str. s ilustracijama). Parisiis, excudebat Pterus Hury Anno Domini, M. D. LXXXV.</p>	<p>Folger Shakespeare Library, Washington, D.C.</p>
<p>Marulus, Marcus, <i>Dictorum factorumque Memorabilium libri sex, sive, De bene beateque vivendi institutione ad normam vitae sanctorum utriusque Testamenti</i> Colecti. Antverpiae, Excudebat M. Nutius, 1593, (16) + 505 + 26 pp.</p>	<p>Newberry Library, Chicago Rutgers — The State University New Brunswick, Canada</p>
<p><i>De humilitate et gloria Christi</i> Marci Maruli opus. Drvorezi. Bernardinus de Vitalibus, Venetiis, 1519. Listova 141. Kolofon: »Impressit Venetiis Bernardinus De Vitalibus Venetus, anno Domini CDXIX die XX julii. Slijede 3 stranice »errata«.</p>	<p>University of Michigan, Ann Arbor, Michigan Harvard University. Cambridge, Massachussetts</p>

Prema ovom katalogu, u američkim knjižnicama nalaze se dva izdanja talijanskog prijevoda te portugalski prijevod *Institucije*:

Djelo	Knjižnica
<i>Opera... circa l'institutione del buono e beato vivere, secondo l'esempio de' santi del Viechio e Nuovo Testamento</i> , Divisa in sei libri, tradotta in lingua toscana Da Maestro Remigio Fiorentino, Venetia, F., G. Biondini, 1580. 227 listova.	Union Theological Seminary New York, N. Y.
<i>Institutione del buono et beato vivere secondo l'esempio de' sancti del Vecchio e Nuovo Testamento</i> . Composta da Marco Marulo da Spalato, e tradotta della latina nella toscana lingua dal r. P. maestro Remigio Fiorentino... Di nuovo con diligentia ristampata, e da notabilissimi errori emendata, con l'aggiunta di una copiosa tavola, oltra quella delle principali materie. In Venetiis apresso la Minima Compagnia, M D XCIII, 528 pp.	University of Michigan, Ann Arbor, Michigan
<i>Livro insigne das flores e perfeiçoes das vidas dos gloriosos sanctos do Velho e nouo testamento</i> , te quasi nossos tempos, ordenado per as illustrissimas virtudes christas. Pera mostra da gloria de nosso Senhor em seus santos, E pera grande consolaçam & doctrina de todos os christiaos. Per Marcos Marulo spatatense de Dalmacia, novamente traduzido em lingoagem, per F. Marcos de Lisboa, frade menor, por o grande fructo, que fara em todas as almas que o lerem. Impresso com licença de conselho real da Inquiçiçam & ordinario. Em Lisboa em casa de Francisco Correa (!) impressor de liuros. Com privilegio real. Anno 1579. Taxado en trezentos reases, em papel. 6 p. + 295 listova.	Harvard University, Cambridge, Massachussetts

Vratimo li se na časak radu Lea Košute »Novi dokumenti o djelima Marka Marulića« (*Colloquia Maruliana* I, 1992, 57-67) gdje se napominje da je portugalski prijevod fra Marka iz Lisabona objavljen 1579. u samo dva izdanja, izdanje o kojem je ovdje riječ nije ono kojega Košuta donosi odslik na str. 64.

Komentator uz ovaj primjerak portugalskoga prijevoda na engleskom napominje da to izdanje sadrži brojne pogriješke, a i nedostaju mu iste stranice (253-262) koje i Košuta spominje. Komentator navodi tekst koji je otiskan na poleđini 6. preliminarnog lista »Erros mais notaveis da impressam nesta obra«.

Uz relativno lijep broj sačuvanih tiskanih primjeraka *Institucije* u američkim knjižnicama, *The National Union Catalog...* napominje samo dva primjerka *Evandelistara* te nekoliko drugih Marulićevih djela:

Djelo	Knjižnica
<i>Evangelistarium</i> Marci Maruli Spalatensis ... opus vere evangelicum, cultissimoque adornatum sermone, sub fidei, spei et charitatis titulis, in septem partitum libros. Apud inclytam Basileam, in officina Ade Petri correcta recognitum atque exusum, 1519, 297 pp.	La Salle College, Philadelphia, Pennsylvania
<i>Evangelistarium</i> , opus vere evangelicum, sub fidei, spei et charitatis titulis, in septem libros partitum. Accessit huic propter idem fere Argumentu meginhardi ad domini Gutheru de fide, veritate simboli, etc. Libellus Coloniae, apud H. Alopecium, Imprerssa G. Hittorpii, 1532, 535 pp.	Harvard University, Cambridge. Massachussetts
Liber Marci Maruli Spalatensi <i>De Laudibus Herculi, inter locutores Poeta et theologus</i> . Impressum Venetiis, D. Bernardini de Vitalibus, Venetiis, Anno D(omi)ni CMXXIII, XIII Junii. 36 pp.	Michigan University, Ann Arbor. Michigan
<i>Dialogo di Marco Marullo*</i> . <i>Delle eccellenti virtu & maruagliosi fatti di Hercole</i> , di Latino in volgare novamente tradotto per Bernardino Chrisolpho. In Vinegia appresso Batista & Stephano cugnati, 1549. 52 pp.	New York Public Library, New York, N. Y.

* To djelo u talijanskom prijevodu, nalazi se u faksimilnom izdanju, koje je priredio British Museum.

U »Library of Congress« u Washingtonu čuva se jedno izdanje Marulićeva djela *Quinquaginta parabole*, gdje u kolofonu stoji: »Venetiis, per Laurentium de Rosis Teruisinum. Djelo se sastoji od 31 lista, a pisano je gotskim tipom slova. Nakon uvodnog teksta na drugom listu stoji »Jesus Christus, MCCCCCX, Die XXII Augusti. Thome Nigro Canonico archi(pre)sbyteroque Marcus Marulus in domino Salutem«.

Mikrofilm istog izdanja nalazi se i u University of British Columbia, u kanadskom gradu Vancouveru.

Marulićev polemički spis *Animadversario in eos qui beatum Hieronymum Italium esse contendunt*, kao i Marulićev prijevod Hrvatske kronike pod naslovom *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta* uklopljen je u glasovito povijesno djelo *Scriptores rerum Hungaricarum veteres* Georgiusa Schwandtera, a to se djelo veoma lako može pronaći u mnogim američkim i kanadskim sveučilišnim knjižnicama.

*

Ovaj kratki pregled samo je prvi korak u pristupu Maruliću u sjeverno-američkim knjižnicama. Trebat će spomenuta izdanja pregledati, usporediti ih s drugima, temeljito pogledati impresume, a navlastito možebitne marginalne bilješke.

Vinko Grubišić

MARKO MARULIĆ
IN NORTH AMERICAN PUBLICATIONS AND LIBRARIES

This extensive topic is approached to provide some initial information about Marulić in American encyclopaedias and other compendia and reference works, and to state to what extent printed works are available in American libraries. Short mention is also made of the most important papers about Marulić appearing in American journals (Mirko Usmiani, Ante Kadić, Henry Cooper...). Proof that scholars in the USA value Marulić very highly can be found in the third number of *Harvars Slavic Studies* having published an extensive work about the Croatian humanist by the Marulić scholar Mirko Usmiani, who is not widely known in Croatia.

In the extensive and very comprehensive catalogue *The National Union Catalog Pre-1956 Imprints* (vol. 365, pp. 690-692) there is a list of Marulić's work only in the leading American libraries, a list that is really quite impressive, of which there will be more in detail in the paper. There are the following Latin works by Marulić:

The Antwerp *Opera omnia* of 1601, *De institutione...* (under various different titles and in various Latin editions) in several copies (two Italian translations, one Portuguese and one Spanish of the work ought to be mentioned). The English commentary to the censored Portuguese edition is of interest, and the present author provides a Croatian translation of it in this paper. As well as the popular work *De institutione*, the catalogue also mentions two different editions of the *Evangelistary* (1519 and 1532).

Other works that are mentioned are: *Liber Marci Maruli Spalatensis de laudibus Herculis* of 1524 and an Italian translation of the work entitled *Dialogo de Marco Marulo, Delle eccellenti virtu et marauigliosi fatti di Hercole, Quinquaginta parabolę* and *Epistola ad Adrianum VI*.

Most of the score or so printed estant copies of Marulić's Latin works are in libraries in Boston and New York, which needs cause no surprise when one considers how important Marulić's works were among Catholic all round the world.

It is interesting that the famed Library of Congress possesses only one copy of the work *Epistola ad Adrianum VI* and two copies of the polemical writing *Animadversion*, which is bound in with two editions of Lucić's renowned historical work.

The author of this survey considers this just a first step in the study of Marulić's reception in North America, for the printed works deserve thorough and wide-ranging study.

In the future it will be interesting to do research, as far as it is possible, into the routes and ways in which his works got into American libraries, for the routes will often take us not only to interesting travellers but also to the very sources.